

Kustfiskens uppväxtområden

– viktiga men dåligt skyddade

Grunda vikar är mycket viktiga som lek- och uppväxtområden för rovfiskar i Östersjöns kustområden. Ny forskning visar att tillgången till sådana områden begränsar storleken på bestånden. Samtidigt ser vi en oroande utveckling där allt fler av dessa känsliga livsmiljöer påverkas av strandexploatering, och dessutom har ett häpnadsväckande svagt lagskydd i praktiken. Det kan få långtgående effekter både på fisket och kustens ekosystem.

Gädda, abborre, gös och mört hör till Östersjöns vanligaste kustfiskar. De första livsstadier hos dessa arter, det vill säga ägg, larver och yngel, har ungefär samma behov som våra egna barn. De vill ha en varm och trygg miljö och gott om mat.

Yngel trivs i grunda vikar

Sådana gynnsamma miljöer hittar man i vind- och vågskyddade, grunda, vegetationsklädda vikar. Dessa vikar värms upp tidigt på våren, och där finns gott om djurplankton. Varmt vatten och mycket föda betyder att ynglen får en god start i livet och växer snabbt. En snabb till-

växt minskar risken att de blir uppätta av större fiskar.

En annan viktig faktor för dessa ägg och mycket unga fiskar är tillgång till skyddande vegetation. I skärgårdsvikarna hittar man ofta stora undervattensskogar bestående av många olika arter av växter och alger. Den här vegetationen erbjuder en perfekt uppväxtmiljö för fiskynglen, som när de vuxit sig större kan simma ut i närområdets mer oskyddade vatten.

Förutom att de utgör lek- och uppväxtområden för många fiskarter hör de vegetationsrika vikarna till de allra artrikaste och mest produktiva livsmiljöer vi har i Östersjön. Sammantaget är de mycket viktiga för Östersjöns ekosystem.

Grunda, vågskyddade vikar med rika undervattensskogar fungerar som yngelkammare för de flesta vanliga kustfiskar. Genom att erbjuda lämpliga uppväxtförhållanden och rikligt med föda spelar de en viktig roll för fiskbestånden och ekosystemet som helhet.

FOTO: GÖRAN SUNDBLAD

FOTO: ULF BERGSTRÖM

Vågskyddade miljöer uppskattas också av människor. De exploateras med båthamnar, bryggor och hus, vilket ofta åtföljs av ökad båttrafik, muddring och ett ökat näringsläckage från land. Exploateringstakten har ökat och i dag är över 40 procent av fiskens lek- och uppväxtområden klart påverkade.

Grunda vikar ger mer fisk

En forskningsstudie som vi nyligen gjort visar hur viktigt det är med tillgång till lämpliga uppväxtmiljöer för rovfiskar som abborre och gös. Studien gjordes i det stora skärgårdsområde som sträcker sig från Stockholm över Åland och till Åbo i Finland.

Studien visade att ju mer uppväxtmiljöer det finns, desto fler stora fiskar finns det i närområdet. Beståndens storlek hos abborre och gös kan till hälften förklaras av mängden reproduktionsområden, vilket innebär att tillgången till dessa miljöer har en stor betydelse. Effekten är dessutom som starkast i de delar av skärgården där det är ont om uppväxtmiljöer. Resultaten utgör ett starkt argument för att skydda och bevara de livsmiljöer som vikarna erbjuder, även sett ur fiskets synvinkel. Mer uppväxtområden innebär helt enkelt större chanser att fånga fisk.

En förrädisk förändring

Hur mår då dessa viktiga grunda kustområden? Ja, tyvärr visar studier att utvecklingen är stadigt negativ. Ett stort hot är strandexploatering. Även människan trivs vid dessa vikar, och det är framförallt här vi vill bygga båthamnar, bryggor och hus. Byggandet åtföljs av båttrafik, muddringar och ökat näringsläckage från land, vilket bland annat ger grumligare vatten. Detta missgynnar vegetationen och indirekt också reproduktionen hos många fiskar.

För Stockholms skärgård har vi beräknat att över 40 procent av fiskens lek- och uppväxtområden i dagsläget är klart påverkade av exploatering. Ytterligare en halv procent av tidigare orörda uppväxtmiljöer exploateras varje år i genomsnitt. Det finns inga tecken på att exploateringstakten skulle avta, utan snarare det motsatta. Nära tätorter går det snabbare, och om nuvarande trend håller i sig skulle alla reproduktionsområden kring Stockholm och Norrtälje vara exploaterade inom 50 år om de inte skyddas.

Den långsamma förändringstakten gör det här miljöproblemet förrädiskt. Smygande katastrofer är svåra att upptäcka.

Ett bristfälligt skydd

Man skulle ju hoppas att de kvarvarande orörda vikarna åtnjuter ett starkt lagskydd, men så verkar det inte vara. Strandskyddslagstiftningen väger i många fall för lätt när exploateringsintressena är starka, och det gör att man ofta ger undantag för byggande längs stränder och i vatten i känsliga miljöer.

Inte heller det befintliga nätverket av marina skyddade områden ger ett tillräckligt skydd. Knappt fyra procent av fiskens reproduktionsområden är skyddade av detta nätverk. Siffran är uppseendeväckande, eftersom den faktiskt är lägre än om man hade placerat ut de skyddade områdena helt slumpmässigt. Det här illustrerar på ett markant sätt ett grundläggande problem med marina skyddade områden, nämligen att de ofta läggs i vågexponerade områden långt

Mycket tyder på att rovfisken hjälper till att upprätthålla friska livsmiljöer i kustens viktiga vikar. »

Om nuvarande trend håller i sig skulle alla reproduktionsområden kring Stockholm och Norrtälje vara exploaterade inom 50 år.

FOTO: ULF BERGSTRÖM

ute i skärgården där konflikterna är som minst. De artrika inneslutna vikarna, som är extra känsliga för störning genom den låga vattenomsättningen, erhåller sällan det skydd de så väl skulle behöva.

Rovfisk ger friska miljöer

Minskande tillgång till lek- och uppväxtområden leder alltså till svagare rovfiskbestånd. En sak som är oroande är att även det motsatta verkar gälla, det vill säga att minskande rovfiskbestånd kan försämra kustnära livsmiljöer.

Det här problemet uppstår genom att rovfisken har en starkt strukturerande effekt på kustens näringsvävar. Färre rovfiskar innebär att vi får mer småvuxna fiskar som exempelvis storspigg. Spiggen äter gärna små betande kräftdjur. När dessa försvinner kan deras föda, trådformiga alger, öka kraftigt och konkurrera ut vegetationen som utgör livsmiljö för fisken. Det här innebär att vi kan få en nedåtgående spiral, där minskande tillgång till uppväxtmiljöer ger färre rov-

fiskar, vilket i sin tur ytterligare försämrar dessa miljöer. Starka rovfiskbestånd motverkar istället dessa övergödningssymptom. Sambanden är i dagsläget inte helt utredda, utan måste undersökas mer i detalj.

Det här exemplet illustrerar varför det är så viktigt att integrera naturskydds- och fiskförvaltningsfrågor. Vi behöver bevara vikarnas känsliga miljöer för att fortsätta ha starka fiskbestånd – och samtidigt hjälper rovfisken själv till att upprätthålla friska livsmiljöer. ?

TEXT OCH KONTAKT

Ulf Bergström, Akvatiska resurser, SLU,
ulf.bergstrom@slu.se

Göran Sundblad, AquaBiota

Joakim Hansen, Stockholms universitets
Östersjöcentrum

FOTO: GÖRAN SUNDBLAD